

Н. Ю. Голубева

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. На сьогодні актуальною проблемою науки цивільного права є визначення основних положень про зобов'язання на єдиних методологічних засадах. Законодавство, що регулює зобов'язальні відносини, настільки велике за обсягом, що формування його на різних методологічних, концептуальних засадах створює загрозу для успішного розвитку економіки, а отже, і розвитку країни в цілому.

Багато вчених розглядали ті або інші аспекти вчення про зобов'язання: виконання зобов'язання, припинення зобов'язання, зобов'язання відшкодування шкоди тощо. Зокрема, будувалися різноманітні концепції з досліджуваних питань, розглядалися загальні положення зобов'язального права, але в межах досить вузьких завдань, які науковці ставили перед собою. Показовим є той факт, що розділи підручників і навчальних посібників із найпринциповіших питань зобов'язального права як підгалузі цивільного права, таких як поняття, ознаки, елементи зобов'язання тощо, відзначаються крайньою лаконічністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання поняття зобов'язального права розглядали багато вчених частіше в рамках підручників із цивільного права, рідше – у спеціальних дослідженнях присвячених загальним питанням зобов'язального права, серед яких можна назвати роботи М.М. Агаркова, Є. Годеме, В. І. Голевинського, А.А. Лунца, В.В. Луця, Р.А. Майданика, І.Б. Новицького, Р. Сават'є, Ф.К. Савін'ї, Ю.Б. Фогельсона та багато інших.

Метою цієї статті є визначення поняття та обґрунтування значення зобов'язального права України на сучасному етапі розвитку цивільного права України.

Зобов'язальне право розглядається в цивілістиці неоднозначно: як інститут, або як розділ (частина), або як підгалузь цивільного права.

Більшість учених вважають, що зобов'язальне право становить собою підгалузь цивільного права. Підгалузь цивільного права – це сукупність інститутів і окремих норм, що регулюють цілісну групу відносин у сфері цивільного обороту (наприклад, право власності, зобов'язальне право, спадкове право тощо).

На думку Н. С. Кузнецової, зобов'язальне право і за своїм значенням у системі цивільно-правових норм, і за обсягом правового матеріалу виходить далеко за межі звичних уявлень про правовий інститут і фактично становить собою структуровану підсистему, підгалузь цивільного права [1, с. 9].

Учені підкреслюють, що зобов'язальне право – одна з найважливіших підгалузей цивільного права, норми якої регулюють широке коло відносин, головне місце серед яких належить відносинам майнового обігу [2, с. 218].

М. Д. Єгоров виокремлює шість підгалузей цивільного права (кожна з яких складається з окремих інститутів): право власності та речові права на чуже майно; зобов'язальне право; особисті немайнові права фізичної особи; право інтелектуальної власності; сімейне право та спадкове право [3, с. 33]. Тобто автор майже все цивільне право (крім загальних положень) фактично поділив на підгалузі.

Отже, розглянемо зобов'язальне право як підгалузь цивільного права України. Виділення такої підгалузі у структурі цивільного права зумовлено тим, що вона також має свій предмет правового регулювання. Так, вважається, що предмет такої підгалузі, як зобов'язальне право, складають відносини економічного обороту, що опосередковують процес переміщення матеріальних і нематеріальних благ. Переміщення ж цих благ неможливо без здійснення відповідних активних дій, спрямованих на їх переміщення. Унаслідок цього в зобов'язальному праві на основі юридичної рівності сторін застосовується підгалузевий метод надання управоможеній особі можливості вимагати здійснення на її користь визначених і притому активних дій [3, с. 33–34].

Зобов'язальне право визнається підгалуззю цивільного права насамперед тому, що регулює відносно однорідні договірні та недоговірні зобов'язальні відносини, містить норми загальної та спеціальної дії, що мають предметну та функціональну спрямованість.

Для того щоб з'ясувати поняття зобов'язального права, маємо встановити, яку групу суспільних відносин, регульованих цивільним правом взагалі, регулює, зокрема, зобов'язальне право. Інакше кажучи, з усієї маси суспільних відносин, що становлять предмет цивільного права, маємо виділити ту групу суспільних відносин, яка є предметом одного з розділів цивільного права, а саме права зобов'язального [4, с. 464].

На думку О. Н. Садікова, предметом зобов'язань як частини цивільного права є, за загальним правилом, майнові відносини, пов'язані з передачею речі, виконанням робіт або наданням різного роду послуг. Проте зобов'язання можуть включати й відносини немайнові, зазвичай допоміжного характеру, наприклад обов'язок подавати заявку на надання послуг, подавати періодичну інформацію або звітність. Стосовно прав за договором дарування в ЦК прямо говориться про те, що об'єкт цього договору може мати для сторони немайнову цінність. Деліктні зобов'язання охороняють не лише майнові, але також і немайнові права фізичних і юридичних осіб [5, с. 22].

Найчастіше в цивілістичній літературі відзначають, що предметом зобов'язального права є відносини обміну в суспільстві, відносини, що

складаються в процесі економічного обороту. У результаті правового регулювання відносини економічного обороту набувають правової форми й стають зобов'язальними правовідносинами.

Але цікаво, що в економічній теорії не зустрічається такий термін, як «економічний оборот». Його використання фактично обмежується літературою з цивільного права.

Так, зазначається, що за змістом майнові відносини, які регулюються цивільним правом, поділяються на речові відносини та відносини економічного обороту (зобов'язальні відносини). Відносини економічного обороту – це відносини, що складаються у зв'язку з рухом матеріальних цінностей від однієї особи до іншої. Так, власник майна, розпоряджаючись ним, може укладати цивільно-правові договори, спрямовані на передачу майна іншій особі або у власність (наприклад, договір купівлі-продажу, міни), або у тимчасове користування (наприклад, договір оренди) [6, с. 8].

Думаємо, неточно визначати відносини економічного обороту як відносини, що складаються у зв'язку з рухом матеріальних цінностей від однієї особи до іншої, оскільки в такому вигляді вони мають поширюватися й на різні види правонаступництва, адже при правонаступництві ми також маємо справу з рухом матеріальних цінностей від однієї особи до іншої, наприклад від спадкодавця до спадкоємців.

М. Д. Єгоров трактує поняття економічного обороту дещо інакше, а саме зазначає, що відносинами економічного обороту опосередковується переміщення тільки таких матеріальних благ, які виступають у формі товару. Тому під відносинами економічного обороту слід розуміти відносини, які встановлюються в процесі товарного переміщення матеріальних благ. Саме ці відносини, на його думку, і складають предмет зобов'язального права [3, с. 571]. Тобто автор конкретизував, переміщення яких благ є визначальним для економічного обороту – матеріальних благ, які виступають у формі *товару*.

Дещо зміщені акценти в сучасній літературі. Сутність зобов'язання зводиться до зобов'язування конкретних осіб до певної поведінки в рамках майнового (цивільного) обороту, тобто до тих або інших форм товарообміну. Для нього характерний стан пов'язаності однієї особи відносно іншої [7, с. 80]. Автор цього визначення відмовився від використання терміна «економічний оборот», змінивши його на «майновий», який отожднюється з цивільним. Думаємо, що останнє є невірним, про що йтиметься нижче.

Д. В. Боброва визначає зобов'язальне право як систему цивільно-правових норм, які на засадах юридичної рівності регулюють майнові відносини в галузі *товарообороту (обігу)*, а також майнові відносини з відшкодування завданої шкоди за участі організацій і громадян [8, с. 10].

Але спільним у цих визначеннях економічного обороту є вказівка на переміщення саме матеріальних благ. Крім того, вчені підкреслюють, що блага, які переміщуються в обороті, мають форму *товару*.

О. С. Іоффе стверджував, що в основу правового конструювання зобов'язання має бути покладений економічний процес переміщення майна

та інших результатів праці, які також мають майновий характер [9, с. 8].

Є. О. Суханов відзначає, що зобов'язальне право становить собою підгалузь цивільного права, що регулює економічний оборот (товарообмін), тобто відносини з переходу від одних осіб до інших матеріальних *та інших благ*, що мають економічну форму *товару* [10, с. 1]. Автор хоч і не обмежує оборот тільки переміщенням матеріальних благ, але пише, що блага повинні мати форму товару.

Товар — категорія економічна, її сутність зазвичай визначають як продукт праці, який виробляється для обміну шляхом купівлі-продажу. Кожний товар має дві властивості: по-перше, задовольняє певну потребу людини, по-друге, здатний обмінюватися на інші блага в певних пропорціях [11].

Звичайно, говорити про обмін товару тільки шляхом купівлі-продажу невірно, тому більш прийнятною є вказівка, що товар «призначений для обміну» [12]. Якщо продукт праці чи благо не продані й за них у процесі обміну не отримано певного еквівалента, то вони суспільству не потрібні і товаром бути не можуть. Учені підкреслюють, що товар — це благо, яке призначене для обміну на еквівалентній основі. Так само трактує термін «товар» українське законодавство. У законодавстві під товаром розуміється будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі) (Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»); будь-яка продукція, призначена для продажу (ст. 1 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»); продукція, об'єкти будь-якого виду та призначення, у тому числі сировина, вироби, устаткування, технології, предмети у твердому, рідкому й газоподібному стані, а також послуги, пов'язані з поставкою товарів, якщо вартість таких послуг не перевищує вартості самих товарів (ст. 1 Закону України «Про здійснення державних закупівель»).

Таким чином, визначальною ознакою товару є його призначення для обміну на еквівалентній основі, такою не може бути визнана передача речі без зустрічного задоволення. Але є багато зобов'язань, які ґрунтуються на безоплатних договорах, що не передбачають зустрічного надання. Хоч група односторонніх зобов'язань (найбільш типових для безоплатних зобов'язань) у зобов'язальному праві набагато менша, ніж двосторонніх, але вона є. Говорячи, що зобов'язальне право як таке опосередковує переміщення товару від одних осіб до інших, ми виключаємо зі сфери його впливу цілу групу відносин, що традиційно належать саме до зобов'язальних відносин. Тому термін «товар» у визначенні зобов'язального права ми використовуємо не будемо.

О. Н. Садіков вважає, що законодавство про зобов'язання й ґрунтується на його нормах зобов'язальні правовідносини юридичних і фізичних осіб створюють під час їх реалізації таке важливе поняття цивільного права, як *майновий оборот*, посилення на який містяться в низці статей ЦК РФ (ст.ст. 129, 209, 357, 401, 451 та ін.); це поняття використовується при вирішенні багатьох загальних і спеціальних питань цивільного права, коли визначаються форми й рамки обміну товарами, роботами й послугами [13].

Ми не зовсім згодні з О. Н. Садиковим, адже в жодній із перерахованих статей ЦК РФ навіть не згадується термін «майновий оборот», а тільки «оборот». Думаємо, що не випадково російський законодавець уникає обмеження обігу тільки матеріальними благами.

Важко сказати, про яке переміщення матеріальних благ йдеться при виконанні доручення у вигляді, наприклад, представництва особи в суді.

Тому самим тільки економічним оборотом предмет зобов'язального права не вичерпується.

У літературі підкреслюють, що у форму зобов'язань передусім «вдягаються» відносини економічного обороту: купівля-продаж, підряд, зберігання, експедиція, перевезення тощо. Використання правової форми зобов'язань, однак, сферою економічного обороту *не обмежується*: зобов'язальними є також відносини, що виникають унаслідок правопорушень (завдання шкоди), інших недозволених дій (необґрунтоване збагачення) [14, с. 269].

Вважаємо, що благами, які є об'єктом цивільного обороту, можуть бути не тільки речі, але й інші види об'єктів: результати робіт і послуг як матеріального, так і нематеріального характеру (наприклад, медичні, юридичні послуги), майнові права (наприклад, безготівкові гроші), інші нематеріальні блага (результати творчої діяльності – виконання музичного твору).

Варто завернути увагу на те, що ЦК України не вживає терміна «економічний/товарний/майновий оборот», а вживає термін «цивільний оборот» (ст.ст. 178, 179, 195 – у зв'язку з оборотоздатністю об'єктів цивільних прав, ст. 432 – у зв'язку з вилученням товарів, матеріалів та знарядь із цивільного обороту товарів; ст. 1116 – у зв'язку з обмеженнями, що накладаються на сторони договору комерційної концесії щодо використання предмета договору в певній сфері цивільного обороту).

Цивільний оборот означає сферу (правове поле), в якій можливе вільне, на розсуд володаря цивільного права, і без перешкод відчужування об'єктів обороту або перехід від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва.

Законодавець зробив вірно, застосувавши термін «цивільний оборот» замість більш вузького «економічний оборот», що дозволяє нам поширювати дію зобов'язального права на нові об'єкти цивільних прав.

Хоч, підкреслимо, у цивільному праві відносини економічного обороту завжди будуть мати переважне значення. В юридичній літературі завжди підкреслюється зв'язок права та економіки, а в цивільному праві такий зв'язок найбільш помітний. Цивільне право – це право економіки держави. Приватноправові відносини виникли саме як товарно-грошові відносини, які розвивалися спочатку стихійно, а потім стали предметом регулювання цивільного права, просто на сьогодні трохи змінені акценти: цивільне право дедалі більше залучає нематеріальні блага в цивільний оборот, і цей процес уже є невідворотним, ми вже живемо не в індустріальній ері, а в інформаційній, тому значення нематеріальних благ буде не меншим, можливо, скоро й більшим, ніж значення матеріальних.

Таким чином, сьогодні норми зобов'язального права регулюють майнові відносини, пов'язані з обміном результатів діяльності учасників цивільного обороту, тобто відносини економічного обороту, а також регулюють немайнові відносини, що охоплюються терміном цивільного обороту (що включає економічний оборот як складову частину цивільного обороту, а також оборот немайнових благ).

Тому норми зобов'язального права, що також регулюють оборот немайнових благ, регулюють у рамках останнього й організаційні відносини, що будуються не на основі субординації, тобто влади й підпорядкування однієї сторони іншій (такі відносини регулюються адміністративним правом), а на основі координації, тобто на началах рівності сторін. Немайнові, зокрема організаційні цивільні, правовідносини також мають структуру зобов'язання. Наприклад, відносини, що виникають із попереднього договору. Ці відносини є організаційними, немайновими й спрямованими на формування майнових відносин у майбутньому шляхом укладання відповідних договорів.

Слід зазначити, що зобов'язальне право є найбільшою підгалуззю цивільного права. Норми зобов'язального права регулюють широке коло суспільних відносин, включаючи відносини цивільного обороту: купівлю-продаж, поставку, оренду, підряд, перевезення вантажів, багажу та пасажирів, надання послуг, страхування, банківський вклад і рахунок, спільну діяльність, використання результатів науки, літератури й мистецтва, інші права (інтереси) інтелектуальної власності, захист здоров'я і майна фізичних і юридичних осіб, зобов'язання, що виникають із придбання майна без достатньої правової підстави, тощо.

Та все ж, незважаючи на різноманіття зобов'язань за їхнім характером, цільовим призначенням і суб'єктним складом, вони мають певну як економічну, так і юридичну спільність. Це дозволяє розглядати їх як єдиний вид правовідносин, що охоплюються загальним поняттям зобов'язання, і сформулювати в законі загальні правила, яким підкоряються різні різновиди зобов'язань разом із тим, що до кожного з них застосовується низка спеціальних юридичних норм [9, с. 3].

Так, підстави зобов'язальних відносин різні, звичайно, головним чином це договір, але навіть у разі виникнення зобов'язання з одностороннього правочину, з делікту тощо, для того щоб виконати зобов'язання, сторони (кредитор та боржник) взаємодіють один з одним.

Даючи визначення зобов'язальному праву, маємо застерегти, що у спеціальній юридичній літературі не можна вживати в сенсі зобов'язального права термін «зобов'язання».

Не можна отожднювати поняття «зобов'язання» та «зобов'язальне право», оскільки перший термін означає правовідносини, а другий – певну сукупність правових норм, що регулює відповідні відносини. Так, Б. Д. Завидов зазначає, що «головна сутність зобов'язання, іменованого ще як зобов'язальне право, полягає не тільки в тому, що воно є найбільшою підгалуззю у всій системі цивільного законодавства, а в тім, що норми

зобов'язального права регулюють найширше коло суспільних відносин, включаючи відносини цивільно-господарського обороту» [15, с. 27]. Автор допускає очевидну неточність, вважаючи сутністю зобов'язання те, що воно є підгалуззю цивільного законодавства та регулює широкий спектр відносин, оскільки зобов'язання і є правовідносинами.

Далі він пише: «Зобов'язання – одні із щонайбільших правовідносин у системі цивільного права» [15, с. 27]. Але правовідносини не можуть бути крупними чи дрібними, якщо мати на увазі «складними», але є односторонні зобов'язання, які не відзначаються складністю структури, а становлять собою елементарну модель правовідносин. Крім того, правовідносини як такі не є складовою системи цивільного права. Автор, очевидно, має на увазі зобов'язальне право як велику групу норм (крупну підгалузь) у системі цивільного права.

Іноді саме визначення зобов'язального права невинновато розширюють або, навпаки, звужують. Так, зазначають, що зобов'язальне право – це «сукупність норм, що регулюють відносини, пов'язані з переданням майна від одних осіб до інших у власність... чи в тимчасове користування... з виконанням робіт... з наданням послуг... а також відносини з відшкодування завданої шкоди, відносини, виникаючі з безпідставного придбання чи заощадження майна, і деякі інші» [16, с. 434].

Тобто автор у визначенні зобов'язального права намагається перерахувати відносини, які воно регулює, при цьому не визначаючи їх характерні особливості, які дали змогу відповісти на запитання: як виявити, чи належать конкретні відносини до предмета регулювання зобов'язального права, які критерії мають бути застосовані.

Таким критерієм є те, що зобов'язальне право регулює відносини з переходу від одних осіб до інших матеріальних та інших благ. Тому здається вірним таке визначення. *Зобов'язальне право становить собою підгалузь цивільного права, що регулює цивільний оборот, тобто відносини з переходу від одних осіб до інших матеріальних та інших благ, які (відносини) набувають форми зобов'язання, на підставі договору та інших зазначених у законі підстав.*

Зобов'язальне право характеризується деякими загальними напрямками свого розвитку. Передусім, пануюче місце в ньому займає договірне право, що регулює нормальні економічні відносини обміну. Правоохоронні зобов'язання, навпаки, є формою цивільно-правової відповідальності, що складають у цілому виняткові ситуації. Водночас обидві ці сфери зобов'язального права характеризуються посиленням правового захисту інтересів добросовісних учасників цивільного обороту [17, с. 6].

Зобов'язальне право, і в першу чергу договірне право, відіграє важливу організаційну роль, особливо у встановленні господарських зв'язків між учасниками цивільного обороту.

О.С. Іоффе в цьому випадку говорив про економічну функцію зобов'язання, яка полягає в опосередковуванні переміщення майна й інших результатів праці зі сфери виробництва у сферу обігу і через останню – у

сферу споживання (виробничого або особистого). Такий характер носять, наприклад, зобов'язання з постачання або купівлі-продажу, за допомогою яких виробник реалізує у сфері обігу виготовлену ним продукцію, а споживач отримує з тієї ж сфери предмети, необхідні йому для виробничих або особистих споживчих потреб. Зобов'язання можуть також опосередковувати переміщення майна в межах однієї тільки сфери обігу, як це, наприклад, відбувається в зобов'язальних відносинах з реалізації товарів між гуртовою і роздрібною торговою мережею. Іноді за допомогою зобов'язань здійснюється перехід майна з виробничої або споживчої сфери однієї особи у виробничу або споживчу сферу іншої, оминувши сферу обігу [9].

Зобов'язання, будучи «правом у динаміці», закономірно відбиває в собі усі новітні тенденції ділового обороту. Еволюція зобов'язань рухається шляхом створення легших форм для їх циркуляції [18, с. 240–241].

Зобов'язальне право відіграє важливу роль не лише в організації найбільш ефективних зв'язків між учасниками цивільного обороту, але й у стимулюванні досягнення саме тих цілей, на які було спрямовано установалення цих зв'язків. Значну роль у цьому відіграють норми зобов'язального права, що встановлюють майнову відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язань, і заходи заохочення як до належного, так і найкращого виконання зобов'язань (преміювання за введення об'єктів будівництва в строк, підвищення гонорару за особливо сприятливий результат виконання послуг, наприклад медичних чи юридичних послуг та ін.).

Цій же меті служать норми, що встановлюють у ряді випадків особливий порядок застосування майнової відповідальності (наприклад, повернення сум неустойки, сплачених підрядником за порушення термінів виконання окремих робіт, у випадку закінчення всіх робіт по об'єкту до встановленого договором кінцевого терміну) [16, с. 438].

Взаємні права й обов'язки учасників обороту переважно регламентуються правилами диспозитивного, а не імперативного характеру. Найчастіше вони оформляються вільними правочинами самих учасників, що відбивають результати взаємного узгодження їх конкретних індивідуальних інтересів. У цій сфері значну роль покликані також зіграти звичаї ділового обороту, що складаються на ґрунті нормальних і стійких товарно-грошових зв'язків. Тому учасники таких відносин дістають широкі можливості для самостійної організації товарообміну, а саме зобов'язальне право стає одним з основних правових інструментів управління й організації ринкової економіки.

Зростання практичного значення зобов'язального права позначається в явищі, рідкісному – століття тому і частому – нині. Часто майно особи складається майже виключно із цінних паперів. Ці цінності є документами, що містять у собі права вимоги, що відповідають зобов'язанням. Юридично це призводить до досить цікавого результату: є майно, що майже виключно складається з особистих прав, в яких речових прав, в принципі набагато сильніших і надійніших для управоможеної особи,

майже зовсім немає. Це ознака розвитку та зміцнення кредиту (на думку Є. Годеме, зобов'язання — це кредит, що розглядається з юридичної точки зору; кредит — це зобов'язання, що розглядається з економічної точки зору) учасники цивільного обороту задовольняються правами особистими [19, с. 19–20].

На нашу думку, є невиправданими спроби звести зобов'язання лише до способів придбання права власності на об'єкти, що знаходяться у боржника. Саме таким чином формулює призначення зобов'язання В.В. Кулаков [20, с. 11].

Він, напевно, спрощує, коли вказує на цю особливість зобов'язання, але в його роботі часто робиться акцент на зв'язку права власності і зобов'язального права, що на нашу думку, не має набувати такого превалюючого характеру. Навпаки, основна частина зобов'язань, що виникають щодня між учасниками цивільного обороту, — зобов'язання з надання різноманітних послуг (від транспортних, якими користується основна частина людей щодня, до освітніх, медичних та інших, які також мають розповсюдження), які ніяк не пов'язані з правом власності.

Більш того, В.В. Кулаков, вважаючи, що «за допомогою зобов'язання здійснюється перехід права власності на речі від одних осіб до інших», приходить до хибного висновку, що «зобов'язання має деякий допоміжний, «службовий» характер». Думаємо, що невірна посилка призводить до необґрунтованого висновку про якусь вторинність зобов'язального права стосовно речового.

Основними тенденціями розвитку зобов'язального права є: єдність, диференціація й уніфікація законодавства, що регулює зобов'язальні відносини, переважний розвиток договірної права, диференціація договірної права за галузями господарської діяльності [21, с. 35–42].

Є.О. Суханов також додає такі тенденції розвитку зобов'язального права, як комерціалізація сучасного договірної права та посилення інтернаціоналізації, що сприяє формуванню між різними країнами «єдиного правового простору» передусім у сфері цивільного обороту [10, с. 6–7].

Інтернаціоналізація зобов'язального права, на нашу думку, один із найголовніших напрямів його розвитку в сучасному світі. На відміну від сімейного і навіть речового права, які дуже чутливі до політичних та моральних змін у суспільстві, зобов'язальне право розвивається, як правило, дуже схоже в різних країнах (тут, звичайно, ми не маємо на увазі «соціалістичний» етап розвитку нашого суспільства та інших країн, оскільки зобов'язальне право в цих умовах також було значно змінено, хоч і не так сильно, як речове). Зобов'язальне право країни схожих етапів розвитку можна уніфікувати.

Наприклад, відмічав Є. Годеме, Франція та Італія виробили в 1929 р. об'єднаний проект зобов'язального кодексу. Роль порівняльного права, на його думку, тут значніше, ніж в якій-небудь іншій області права. Якщо зобов'язальне право менш тісно пов'язане з політичним і моральним розвитком, чим інші галузі права, але тісно пов'язане з іншою еволюцією,

повільнішою, але також цілком реальною, що останнім часом виключно прискорилося, — з торговим розвитком, або, якщо більш загально, з розвитком економічним [19, с. 19].

Завданням зобов'язального права є не лише закріплення і правове регулювання відносин економічного обороту, що вже склалися, але й сприяння їх подальшому зміцненню і розвитку. Адже, закріплюючи відносини, що виникають у господарському житті, що розвивається, зобов'язальне право сприяє і подальшому зростанню, розвитку господарських відносин.

Саме зобов'язання, засновані на взаємній зацікавленості сторін, здатні забезпечити організованість, порядок і стабільність в економічному обороті, повагу до закону, яких неможливо домогтися за допомогою найжорсткіших адміністративно-правових засобів.

За допомогою зобов'язань у фізичних і юридичних осіб формується впевненість у тому, що їх підприємницька діяльність буде забезпечена всіма необхідними матеріальними передумовами, а результати цієї діяльності знайдуть визнання у споживача і будуть реалізовані. Така впевненість, у свою чергу, сприяє розвитку виробничої сфери і дозволяє кожному підприємцеві мати можливість виконати свій кінцевий продукт. Зрештою, зобов'язальні відносини зближують людей, дають можливість одному впливати на інтереси іншого.

Можна назвати такі функції зобов'язального права: 1) посилення правового захисту інтересів добросовісних учасників цивільного обороту; 2) закріплення і правове регулювання відносин цивільного обороту (економічна функція зобов'язання); 3) стимулювання досягнення тих цілей, на які було спрямовано встановлення зв'язків між суб'єктами цивільного обороту.

У зв'язку з цим великого значення набуває встановлення основних тенденцій розвитку зобов'язального права (що дозволяє визначити науково обгрунтовані шляхи створення таких правових норм, які б не лише відповідали вимогам часу, але й максимально сприяли виконанню перспективних завдань), якими є: комерціалізація, глобалізація, переважний розвиток договірної права, залучення немайнових об'єктів у сферу зобов'язального права.

Література

1. Кузнєцова Н. Принципи сучасного зобов'язального права України / Н. Кузнєцова // Укр. комерц. право. — 2003. — № 4. — С. 9–15.
2. Кодифікація приватного (цивільного) права України / за ред. А. Довгєрта. — К. : Укр. центр правничих студій, 2000. — 336 с.
3. Гражданское право : [ученик] : в 3 т. / Н. Д. Егоров, И. В. Елисєєв [и др.] ; отв. ред. А. П. Сергєєв, К. К. Толстой. — 6-е изд., перераб. и доп. — М. : ТК Вєлби : Проспєкт, 2005. — Т. 1. — 776 с.
4. Вільнянський С. Й. Загальне вчення про зобов'язання / Соломон Йосипович Вільнянський // Антологія української юридичної думки : в 10 т. — К. : Юрид. кн., 2004. — Т. 9 : Юридична наука радянської доби / упоряд. В. Б. Авер'янов, О. М. Костєнко. — С. 464–486.
5. Гражданское право России. Обязательственное право : [курс лекций] / отв. ред. О. Н. Садиков. — М. : Юрист, 2004. — 845 с.

6. Цивільне право України : [підруч. для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти] / Ч. Н. Азімов, М. М. Сибільов, В. І. Борисова [та ін.] ; за ред. Ч. Н. Азімова, С. Н. Приступи, В. М. Ігнатенка. – Х. : Право, 2000. – Ч. 1. – 368 с.
7. Гражданское право : [ученик] : в 3 т. / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева [и др.] ; под ред. А. П. Сергеева. – М. : РГ Пресс, 2010. – Т. 1. – 1008 с.
8. Цивільне право : [навч. посіб. для студ. юрид. вузів та фак.] – К. : Вентурі, 1996. – 480 с.
9. Иоффе О. С. Обязательственное право / О. С. Иоффе. – М. : Юрид. лит., 1975. – 880 с.
10. Гражданское право : [ученик] : в 2 т. / под ред. Е. А. Суханова. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : БЕК, 2002. – Т. 2, п/т. 1. – 702 с.
11. Політична економія : [навч. посіб.] / К. Т. Кривенко, В. С. Савчук, О. О. Беляєв [та ін.] ; за ред. К. Т. Кривенка. – К. : КНЕУ, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/4465/132/>
12. Григорук А. А. Основи економічної теорії: політекономічний аспект / А. А. Григорук, М. С. Палюх, Л. М. Литвин, Т. Д. Літвінова ; за ред. А. А. Григорука, М. С. Палюха. – Тернопіль, 2002. – 304 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/5355/132/>
13. Гражданское право России. Обязательственное право : [курс лекций] / отв. ред. О. Н. Садилов. – М. : Юристъ, 2004. – 845 с.
14. Гражданское право : [учеб. для вузов] / под общ. ред. Т. И. Илларионовой, Б. М. Гонгало, В. А. Плетнева. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1998. – Ч. 1. – 464 с.
15. Завидов Б. Д. Общие положения и отдельные особенности обязательственных правоотношений / Б. Д. Завидов // Юрист. – 2003. – № 1. – С. 27–33.
16. Советское гражданское право : [учеб.] Т. 1 / [А.М. Беякова, В.К. Бессмертный, А.Г. Быков, Е.Н. Гендзехадзе, и др.] ; отв. ред. В.П. Грибанов, С.М. Корнеев. – М. : Юрид. лит., 1979. – 552 с.
17. Гражданское право : [учеб.] : в 2-х т. / под ред. Е. А. Суханова. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : БЕК. – Т. 2. ; Полутом 1. – 2002. – 704 с.
18. Покровский И. А. История римского права / И. А. Покровский. – Минск : Харвест, 2002. – 528 с.
19. Годэмэ Е. Общая теория обязательств / Е. Годэмэ ; [пер. с франц. И. Б. Новицкого] // Ученые труды ВЮН. – 1948. – Вып. XIII. – 512 с.
20. Кулаков В. В. Обязательство и осложнения его структуры в гражданском праве России : монография / В. В. Кулаков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2010. – 256 с.
21. Грибанов В. П. Основные тенденции развития советского обязательственного права / В. П. Грибанов // Сов. государство и право. – 1973. – № 1. – С. 35–42.

А н о т а ц і я

Голубева Н. Ю. Поняття та значення зобов'язального права України. – Стаття.

Стаття присвячена визначенню поняття та обґрунтуванню значення зобов'язального права України на сучасному етапі розвитку цивільного права України. Зроблено висновок, що зобов'язальне право становить собою підгалузь цивільного права, що регулює цивільний оборот, тобто відносини з переходу від одних осіб до інших матеріальних та інших благ, які (відносини) набувають форми зобов'язання, на підставі договору та інших зазначених у законі підстав.

Ключові слова: зобов'язання, зобов'язальне право, система зобов'язального права, підгалузі цивільного права, цивільний оборот.

А н н о т а ц и я

Голубева Н. Ю. Понятие и значение обязательственного права Украины. – Статья.

Статья посвящена определению понятия и обоснованию значения обязательственного права Украины на современном этапе развития гражданского права Украины. Сделан вывод о том, что обязательственное право представляет собой подотрасль гражданского права, которая регулирует гражданский оборот, то есть отношения по переходу от одних лиц к другим материальных и других благ, которые (отношения) приобретают форму обязательства, на основании договора и других указанных в законе оснований.

Ключевые слова: обязательство, обязательственное право, система обязательственного права, подотрасли гражданского права, гражданский оборот.

S u m m a r y

Golubeva N. Yu. The concept and value of obligatory law of Ukraine. – Article.

This article is devoted to definition and justification of meaning of obligatory law of Ukraine on contemporary stage of development of civil law. It was concluded, that obligatory law is subsector law, that is regulating civil circulation, it means the relationships with the transition from one person to the other material and other benefits that (relationship) takes the form of obligation under a contract or other specified on law basement.

Key words: obligation, obligatory law, system of obligatory law, subsector of civil law, civil circulation.